

Från Gadderås

GLASBRUKETS HISTORIA

1874 byggde fabrikör Carl August Johnsson från Bäckebo en hytta i Gadderås och där började fönsterglasblåsning 1875.

I slutet av 1870-talet stod tillverkningen stilla ett par år, men togs åter upp 1881, då företaget köptes av fabrikör Enoch Borell i Nybro. Två år senare sålde han glasbruket till Sven Broman och det arrenderades då av Otto Zeitz och E V Lundqvist, som samtidigt drev Kronofors fönsterglasbruk. 1888 lämnade dessa Gadderås för att starta Flygsfors bruk och tog då med sig en rad arbetare dit. Driften låg sedan nere till 1892, då den togs upp av den nye ägaren K Nilsson från Hälleberga. 1898 sålde Nilsson till Bönnelyche & Thuröe i Malmö. Nu höll man driften i gång under några årtionden.

1923 övertog S Ekenfors och G Florin från Kalmar glasbruket och hade då omkring 30 anställda.

1932 arrenderades bruket av Eskil af Ekenstam, som också arrenderade Flerohopps glasbruk vid samma tid. Nu började tillverkning av glödlampor.

1959 övertogs bruket av disponent 011e Högström i Flygsfors och 1960 av AB Flygsfors Glasbruk.

1967 lades glasbruket ned. Då arbetade ungefär 50 personer vid bruket och alla lovades arbete i Flygsfors. Så blev det inte, utan endast hälften fick arbete där.

KOOPERATIVA

Omkring sekelskiftet fanns det en brukshandel, där de som hade det dåligt ställt kunde handla på bok. Brukshandeln hyrdes sedan ut till en handlare Eliasson från Skåne.

När Orrefors Kooperativa förening startade 1907 var det många gadderåsbor som blev medlemmar. De fick göra sina inköp genom att sända notor till Orrefors och sedan få sina varor hemsända med hästskjuts en gång i veckan.

Medlemmarna i Gadderås hade vid flera tillfällen begärt att få en egen butik. Bruksledningen erbjöd då ett magasin vid den gamla brukshandeln till butikslokal. Den gamla brukshandeln hade blivit omgjord till brukskontor.

Konsumaffären liknade mest ett gammalt skjul. Det fanns två små fönster, men ingen källare att förvara varorna i. Dessa fick i stället förvaras i en villa som låg vid hyttan.

1925 öppnades Konsum i Gadderås och den första föreståndarinnan hette Kerstin Fagerlund. Arbetstiden var då från klockan 7.30 till

klockan 18 tre dagar i veckan och lönen var 60 kronor i månaden. En gång i veckan fick hon cykla till Orrefors för redovisning.

De som inte handlade i Konsum köpte smör, bröd och mjölk på beting hos bönderna. Under krigsåren 1914 - 1918 kunde bönderna ta upp till fem kronor för ett bröd och 30 kronor för ett kilo smör. Under den här tiden fick man inte heller köpa potatis utanför kommunen.

Affärerna gick bra för Konsum så länge bruket var i gång och lokalerna bättrades på. Det blev långsgående hyllor, matvaruskåp och kassaapparat i lokalen.

Efter 1932, då glasbruket kom igån igen, ökade omsättningen och butiken var sedan dess öppen varje dag.

1935 brann affären ned och allting utom kassaapparaten förstördes. Varuskjutsarna fick gå igen en tid, tills en liten stuga byggts upp.

1936 lät Carl Rydberg bygga en fastighet som han hyrde ut till Kooperativa och 1938 köpte föreningen huset. Där hade Konsum sin affär fram till 1972, då butiken i Gadderås lades ner.

AKTIVITETER I GADDERAS FRÅN 1940-TALET TILL 1960

I januari 1941 togs Gadderås badhus i bruk. Det användes sedan till 1963, då det såldes.

Under 1920- och 1930-talen fanns det en dansbana här. 1935 - 1940 verkade en SSU-avdelning.

Från slutet av 1940-talet och tjugo år framåt spelades det bordtennis i samhället. Den första lokalen man spelade i fanns i Sigislaryds skola. Sedan använde man packkammaren i hyttan. Bordtennisklubben gick sedan upp i Flygsfors-Gadderås Idrottsförening.

Den 17 november 1956 startade en Unga Örnar-avdelning och den var verksam till 1961, då den slogs ihop med avdelningen i Flygsfors.

Vi har också haft studiecirkelar i engelska och konsumtionslära.

Samhällsföreningen bildades 1967 och är fortfarande verksam. Den gör nu allt för att hålla liv i samhället, trots att det inte finns något bruk längre.

JAG ARBETADE SOM STOPPARE NÄR JAG VAR SJU ÅR

Före 1932 fanns det bara en kvinnlig arbetare i hyttan och det var jag. Jag är född 1890 och började i hyttan när jag var sju år. Då arbetade jag som stoppare. Mitt arbete var att bära ved till sex degelugnar och mitt arbetspass var sex timmar. Jag kunde börja klockan 12 på natten och hålla på till 6 på morgonen. Sedan gick jag på klockan 6 på kvällen igen och arbetade till 12 på natten. För det fick jag 18 kronor i månaden. Skolgången var det lite si och så med och jag gick bara fyra år i skolan.

När jag slutat skolan började jag arbeta hos bönderna. Sedan flyttade vi till Kosta och jag arbetade där.

1932 kom jag tillbaka till Gadderås och då fanns det fler kvinnor i hyttan, men det var mest ogifta kvinnor. De arbetade som packare och synare. Småflickorna då fick jobb som barnpigor, men de flesta gifta kvinnor var hemma hos sina barn.

Eftersom det inte fanns några bidrag fick man skaffa sig extra inkomster genom att plocka lingon och sälja eller kunde man räfsa hos bönderna för en krona om dagen. En del plockade också potatis hos bönderna och i stället för betalning kunde man då få lite potatis till hushållet. Mjölken köpte man då från bruket, som också ägde ett lantbruk.

Under 1950-talet fanns det omkring 15 kvinnor som arbetade i hyttan, bland annat med att hålla formen. På vintrarna var det väldigt kallt och dragigt, så de kvinnor som höll formarna fick sätta upp stora skydd.

En del kvinnor skötte om matlagningen åt arbetarna vid bruket.

Tvättade gjorde vi i en särskild tvättstuga och det fanns också en bakstuga, där vem som helst kunde få baka. Den användes av alla i

samhället. De som bodde lite längre bort kunde då gå genom hela samhället med ett bröd på en långskaftad spade på axeln. 1935 rasade ugnen ihop på grund av dåligt underhåll.

MATEN TILL ARBETARNA

1932 satte vi i gång med ett slags matservering för arbetarna vid bruket. Jag lagade då maten och hade två kvinnor som hjälpte mig. Arbetarna fick äta i ett litet hus, som också innehöll affär. Den förestods av Hjalmar Sjögren. Jag lagade maten åt 30 arbetare och för det betalade de 1:75 om dagen.

Ibland kunde det komma luffare som blivit hänvisade dit, men de kunde inte få så mycket, eftersom maten bara var beräknad till de som arbetade på bruket.

1935 slutade vi att servera maten där i det lilla huset och medan en "puttkammare" gjordes i ordning till matsal, fick arbetarna äta i olika hem - tre, fyra stycken i varje.

De första som hade hand om maten i den nya serveringen var Helga Pettersson, Hulda Karlsson och Stina Karlsson. En av de sista var Birgit Rosander.

Matsserveringen lades ner omkring 1945 på grund av att det var svårt att få tag på några som kunde och ville ta hand om den. Arbetarna fick då åter äta i olika hem.

1954 - 1957 sköttes mathållningen av Alva Johansson. Hon var den sista som hade matgäster. Hon både arbetade på bruket och höll mat för sju-åtta arbetare i sitt hem, som då bestod av två rum och kök. Vatten till matlagning och disk fick hon hämta i en brunn.

Berättat av Cecilia "Cissi" Sjögren, född 1890.

VI DANSADE HOS SKOMAKAREN

Omkring 1919 byggdes det ett antal hus till arbetarna vid Gadderås Glasbruk och då i första hand till glasblåsarna. Det området kallades "Jämmerdalen". Att det fick det namnet, har jag hört berodde på att det byggdes på vintern när det var riktigt kallt - det blev då en del jämmer från arbetarna som byggde husen.

Där bodde jag med far, mor och tre syskon. Huset, där vi bodde, delade vi med en familj som hade sexton barn. De hade ett utrymme på två rum och kök. I varje lägenhet fanns det två lägenheter - två rum och kök där nere och ett rum och kök uppe. Bruket betalade hyran och vi hade också fri vedbrand. Det fanns inget vatten och avlopp i huset, därför fick vi bära både slask och vatten.

Min far arbetade på glasbruket, han gjorde trälådor. Min mor var hemma, som brukligt var på den tiden.

1932, när jag var nio år, fick vi flytta. Det skulle komma nya glasblåsare till hyttan och de hade ju företräde till huset. Min far renoverade då upp ett gammalt hus som varit affär, som min farbror förestått.

När jag gifte mig 1945, bodde vi i ett rum i samma hus som far och mor. Vi flyttade sedan till ett annat litet hus vid bruket som kallades för "Hålan". Där bodde vi till 1950, då vi byggde ett eget hus.

Jag var tretton år när jag började i hyttan. Vi var då fyra flickor som arbetade där. Mellan 1936 och 1959 växlade antalet flickor i hyttan ofta. Mellan 1940 och 1942 var jag ensam flicka där.

När det blev tal om löneförhöjning kunde basen komma och säga: "Jaha flickor, nu när de andra fått påökt, så skall väl ni också ha det." Då, i början av 1940-talet, hade vi en lön på 28 öre i timmen plus att vi fick en femöring påökt.

1955 gick jag med i facket, men jag var själv inte så intresserad, utan min man betalade min avgift. Han var då fackföreningsordförande.

Omkring 1959 började de flesta kvinnorna här i samhället att arbeta i hyttan och de gick i regel med i facket allihop.

På 1950- och 1960-talet var det i stort sett ingen skillnad mellan män och kvinnor när det gällde vissa arbetsuppgifter. Kvinnorna fick också vara inbärare, hålla formar och lasta. De hade förstås lägre lön än männen. Det fanns ju heller inga kvinnor som blev invalda i någon styrelse.

Omkring 1940 var min sjukpenning en krona om dagen och jag betalade en avgift på 50 öre i månaden. Mannen hade tre kronor och betalade 1:65 i månaden.

Sammanhållningen och kamratskapet var väldigt fint på glasbruket.

När jag var ung fanns det inte så mycket nöjen i Gadderås, men det fanns en skomakare som vi ungdomar samlades hos. Där dansade vi till hans dragspel. Mitt i samhället fanns också en bensinmack och där var en samlingspunkt för oss ungdomar. Så fanns ju SSU i slutet av 40-talet, och där träffades alla Gadderås-ungdomar. Mötena hölls i det fria, för det fanns ingen lokal. Det kostade 25 öre i månaden att vara medlem där. Om vi ville gå på bio fick vi cykla till Flygsfors eller Orrefors.

Dagny Slettengren, f Sjögren, 1923.